

KULTURKRÓNIKA

A MAI MAGYAR FESTÉSZETI TÖREKVÉSEK

Dési Huber István, a kitűnő magyar festő itt következő önvallo-másszerű írását még két tanulmány követi legközelebbi számainkban. (A szerk.)

Az a magyar festészet, mely a polgárságon aluli rétegek szellemi jegyeit viseli magán, most, van kialakulóban. Formái ennek megfelelően erősen problematikusak. Határozott lépéseit olykor tétova botorkálássá lassítja a megismerésért folytatott harc és tiszta arcát sokszor eltorzítják a szülés fájdalmai. Küzdelmes életében már eddig is több kísérletet tett, hogy a méhében forrongó szubjektív és objektív elemeket rendszerbe szedje. Gazdasági és politikai, etikai és esztétikai, egyéni és társadalmi vonatkozások élnek benne. — Első tendenciózus szakaszát elvont forma-kereső próbálkozások váltották fel, hogy végül egy új festői realizmus zsenge formáihoz jusson el. Egyszer művészietlen, másszor művészi akará-sait pillanatnyi helyzete hozta magával és az a szándék, hogy saját életét fejezze ki. Tévedéseit kudarcokkal fizette meg és a megújulás vágyával hidalta át. Így küzdötte fel magát fokról-fokra.

E sorok írója átélte a művészi fejlődés mindama változatait, amelyek elkerülhetetlenül fellépnek ott, ahol a művészi lelkiismeret és a világnézeti tisztesség megnyilatkozási formát keres. Hosszú küzdelem, sok próbálkozás után jut el odáig az ember, míg úgy érzi, sikerült önmagá-ban felismerni érzelmi adottságait és hogy kifejezési módjában is össz-hangzásba tudja hozni azt, ami oly sokak szerint összeférhetetlen. — To-vábbiakban eddigi utunk egyes szakaszait vesszük rövid vizsgálat alá. Meg kell végre néznünk önmagunkat, át kell tekintenünk az alkotási láz minden tünetét, hogy lássuk, milyen jelenségek azok, amelyek ellenünk és amelyek mellettünk szólnak.

*

Elsőször volt a szándék. A megváltoztatásra irányuló elszánt akarat. Gyűlöltünk mindent, ami „csak“ művészet s a formát lerángattuk elefántcsonttoronyából. Azt hittük, elég a tartalom, és a stílus magától is megszületik és elég kívánságaink világgá kiáltása, hogy tetté váljon mindaz, ami vágyaink gőzében gomolygott. Tévedtünk. A formaproble-mák elutasításával a kísérletező kutatás jogát dobtuk el magunktól és ezzel a szemlélet módszerét, a mesterség, a műhelymunka gyakorlatát silányítottuk el. A valóság eltorzult szándékaink tükrében és csak lassan tört fel bennünk a megismerés, hogy ez a mechanikus osztály-szemlélet alkalmatlan érzéseink kifejezésére. — Sztrájkokat, tüntetése-ket, tömegfelvonulásokat rajzoltunk ebben az időben — negatív ered-ménnyel. Mesterségbeli készültségünk, szellemi tájékozatlanságunk is hozzájárulhatott ehhez, de nem ez volt a döntő. Döntő volt a gépies szellem alkalmazása, a gyakorlat mellőzése, no meg egyéni érzésünk el-nyomása másféle érdekek miatt. — A kudarc tanulságos volt, de a visz-szatérés nem ment küzdelem nélkül. Sokan közülünk bár látták, mennyi a baj, félreértett osztályhűség miatt ragaszkodtak tévedéseikhez. Az osztályhűség ilyen mechanikus felfogása korlátok közé zárja alkalmazó-ját: az osztály mögött ott áll a nemzet alakja, melynek az osztály egyik része csak, s a nemzet mögött feltűnik az európai kultúra sokrétű lénye.

Ezek bár taszítják, vonzzák is egymást és egymás nélkül el sem képzelhetők. (Notabene: nemzet alatt nem a közgazdaságilag meghatározottat értem, hanem mindazon osztályokat, melyek bármily éles gazdasági harcban állnak egymással, kulturálisan mégis összetartozók). Nem érzem illetékesnek magam ezt a kérdést tovább feszegetni — mások dolga ez, én csak egy megállapításra szoritkozom: a szocializmus nemcsak a klasszikus, idealista filozófia örököse és folytatója, ez a tétel egyebek közt a festészetre is alkalmazandó. Minden művészetben az élő ember fejeződik ki, de a régi is folytatódik, kontinuitás ez, melyben egyaránt él a nép történelmi élményanyaga és a nemzet kulturtörténelmi vívmányai. Fejlődésünk következő szakaszaiban ezt a felismerést próbáltuk a gyakorlatba vinni.

*

Az ember természetében rejlik az a szándék, hogy a tagadást újabb tagadással próbáláa helyrebillenteni. Nálunk is első felfogásunk reakciója lehetett, hogy utána nyakig estünk a formaproblémákba. Saját mestereink: *Ferenczy, Rippl, Kernstock* most sem léteztek számunkra. Külföldi példák nyomán a legprogresszivebb formarendszereket vettük kiindulási pontnak, így gondolkozva: ha világnézetünk elméleti épületéhez a polgári gondolkodók nagyjai adták az alapot, akkor itt is úgy lesz. *Cezanne, Picasso, Braque, Juan Gris* művei éltek bennünk és büszkén vallottuk, hogy a régi érzelmes piktúra helyett tiszta racionális festészetet kell csinálni. Azt hittük, ez már szocialista szemléletű művészet. Ma tudjuk, ellenkezőleg, az eldologiasodás, a nagypolgárság speciális formája csak. De érdemes megtekinteni, miért kerültünk igézete alá.

Az új festői szemléletek lelki hátterét azok a szellemi mozgalmak alkották, melyek a világ új megismerését tűzték ki célul s a dolgok maibb arculatát kívánták kitapintani. Illúziók helyett törvényeket, elrendezés helyett összefüggéseket és harmóniák helyett új rendet akartak. Ez kellett nekünk is. Untuk a jelenségek régi optikai módszereit, vonzott az ujszerűség varázsa minden változásban. Élénken emlékszem, mi fogott meg bennünket különösen a kubista csendéletekben: mandolin — gitár, körték — almák, üvegek — pipák különös ujszerű egységben éltek ezeken a képeken; egyik határozta meg a másikat, a rész az egészet s az egész nem valami kívülről elgondolt rendszer volt, hanem a képelemek szervezett összeműködéséből (funkció) jött létre. Ime a törvény: a dialektikus kölcsönhatás — kínálkozott a felismerés. Itt az új szemlélet csirája, az új világkép első, egyelőre még fejetetején álló formája, csak üstökön kell ragadni, talpára állítani, hogy elvont szelleme helyett a mi türelmetlen, változtatni akaró szándékaink éljenek benne: a kubista mandolinok, pipák, almák helyét kalapácsok, fogók, fűrészek, a könyvek helyét haladó folyóiratok, a Harlekinek-Pierettek helyét kidolgozott kezű munkások váltották fel képeinken: én megpróbáltam néhány munkásfejjel a harcos tömeg szuggeszcióját érzékeltetni és gyárak, utcák, emberek már-már misztikus egymásbafutó, egymáson átragyogó sziluettjeivel az új képépítő módszert tette váltani. Ma tudom, mennyire problematikus képek voltak ezek, de velük mégis közelebb jutottunk a fejlődés utjához.

*

A régi és az új művészet közt *Ortega* szerint ez a különbség: „A modern művészet a dolgok térbeli valósága helyett magát a szemléletet ábrázolja. A művészet természetes tárgya a világ, a régi művészet a világot akarta az értelem síkjára vetíteni, az új művész a szellem jellegét akarja a világbeli dolgok segítségével elhebegni. Ha előbb idealizált,

most modifikál." Egyszerűbben: nem a jelenségeket, hanem azok szerkezetéről alkotott fogalmaikat ábrázolják. Ugy érzem, ép' a szerkezetnek ez az újszerű megfogalmazása kapott meg bennünket is. De ilyen fajta érzéseink csak megsejtések voltak, amiket kísérletek hosszú sorával kellett volna tisztázni, míg mi azonnal képépítésre, véglegesen lezárt művek alakítására igyekeztünk felhasználni őket. A művészet tárgyi és esztétikai alkotó elemeinek tisztázása és hatóerőinek felkutatása így csak részben következett be nálunk. Pedig az izmusok egyik feladata ép ez volt. Más baj is jelentkezett. Ebben az időben fedeztük fel a történelem előtti, a primitív, az erotikus ember művészetét is és hol döbbenve, hol lelkesülve figyeltük, mennyi a mi törekvéseinkkel analog vonás van bennük.

Mindez fokozta zavarunkat, de ez természetes velejárója volt napjainknak: a tőkés termelési rend a világ legeldugottabb zugába is behatolt. Árut vitt és árut hozott. Szellemi termékekkel üzérkedett, eszméket csereberélt és semmit sem hagyott érintetlenül. Az egyre szélesedő áruforgalom újabb és újabb szintet hozott és ugyszólván egy generáció szemé előtt töltötte meg új tartalommal a szellemi formákat. Míg a közép-kor társadalmi többé-kevésbé zavartalanul fejleszthették belső világukat, mert az anyagi és szellemi termékek cserekereskedelme már természeténél fogva bizonyos kiegyensúlyozottságot hozott létre, időt adva így kifejlődésükhöz, addig a modern áruforgalom belső zaklatottsága külső anarchiát eredményezett. Sokfelé ágazó csápjai mindent felszívta és ránk zuditották tartalmukat. E kor művészeinek képzelet- és képzetvilágát a legkülönbözőbb történelemelőtti és történelmi stílusok, formák, izgatták. Egységről már eleve szó sem lehetett, mert elveszett az a biztonságérzet, melyet a múlt művészeinek az eleven tradíció adott. Ebben a káoszban a bőrünkön kellett kitapasztalni mindent, csak így juthattunk tovább.

*

Lassan vált világossá előttünk az izmusok belső értelme és megláttuk hiányosságait. Mind erősebb lett a meggyőződés bennünk, hogy túl kell lépnünk rajta. Beláttuk, hogy az új művészet ebben a formában elvonatkoztatott líra s mint ilyen, a tömegek számára megközelíthetetlen; ezentúl a művészettörténeti kísérlet az alakító eszközök korszerű tisztázásához s mint ilyen elsősorban a szakemberekhez szól. Ezért jelentett pluszt számunkra, de ép' ezért nem felel meg maradéktalanul céljainknak. Mi a tömegekhez kívántunk szólani. A szociális giccsen már túlnőttünk és művészi igényeink voltak, de ezek az igények szorosan összefüggtek világnézetünkkel, már pedig az izmusok világa más természetű volt. Az a sejtésünk ugyan igaznak bizonyult, hogy az izmusok méhében a jövő csirája szendereg. De hogy ebből a csirából a magunk élete is legyen, még sok mindenre volt szükség. Pár dolog mindenesetre már tisztán állt előttünk; ezek: saját festészetünk kritikai feldolgozása; az egészséges tradíciók átmentése; a kísérletezések feltétlen szükségessége; s végül: a dolgozók közvetlen tanulmányozása.

Összeálltunk néhányan építészek, szobrászok, festők és műtermet béreltünk. Közös műhelyt kívánt ez lenni, ahol együttes erővel akartuk megoldani problémáinkat. A gyakorlati rész rajzból, festésből állott, de modelljeinket a legkülönbözőbb helyről szedtük össze. Öntudatos munkást, lecsuszott kishivatalnokot, vicces rongyproletárt, kubikusokat, faluról felkerült lézengő paraszt-legényeket, egyszóval a munkásosztály különböző típusait hoztuk fel. Tanulmányoztuk őket, igyekeztünk minden kérdés nélkül megismerni körülményeiket, összemeglegettünk és

sok érdekes tanulságos dolgot tudtunk meg tőlük: élményeiket, bajait, véleményüket a világról s a módot, ahogy élnek. Hasznunkra volt ez. Hetenként egy-egy előadást tartott valamelyikünk és sorra vettük a különböző stílusokat, tőlünk telhetőleg érvényesítve a dialektikus szemlélet módszerességét. Közben állandó vita folyt köztünk az alakítás hogyanja-mikéntje felől. Felmerült az ötlet: egy-egy témát kollektíve dolgozni fel; de több kevesebb próbálkozás után arra a meggyőződésre jutottunk, hogy az alakítás keresztülvitele, a mű kiformálása az egyén ügye. Végül is: az alkotás nemcsak az ábrázolástól és a világnézettől, hanem elsősorban az egyén lelkialkatától függ.

Termékeny hónapok voltak ezek s mi kezdtünk kijutni az izmusok útvesztőjéből egy új realizmus felé. Sajnos az idő vaskényszere szétszórta kis munkaközösségünket.

Elméleti viták, személyes ellentétek, széthúzások és a külső viszonyok nyomása rontotta sorainkat.

Nem az én feladatomban belső harcaink kiterjedése. Tény: egyesülésünk nem érte el kitűzött célját és nem tudott egy szabad munkásművészeti kollégiummá alakulni, ahol megindulhatott volna a magyar munkásság élményanyagának művészetté formálása. Tény: bennünk volt a hiba. Tény: elméleti széthúzásaink sokszor személyes indulatból, hogy ne mondjam féltékenységből táplálkoztak. Mindez a születő élet vajudáshoz tartozik. Kisérő tünet, aminek kár különösebb jelentőséget tulajdonítani. Ami nem sikerült most, sikerülni fog legközelebb. Ellenmondásaink törekvéseinkből származtak és törekvéseinket helyzetünk határozta meg. Ezt kell még rövid vizsgálat tárgyává tennünk mielőtt tovább mennénk:

A mi művészetünk kiindulási pontja, tektonikus elhelyezkedése más, mint a polgári művészeté: míg a polgári művészet osztályának „természettudományos szemléletével a dolgokat és a jelenségeket függetleníti az embertől, önmagukban igyekszik megismerni azokat és az embert többé nem a teremtés középpontjának tekinti, hanem, mint annak egy részét igyekszik beilleszteni őt is a természet jelenségei közé“ (*Körmenők*) addig a szocialista művészet ép' az emberre, az osztályemberre, a tömegre irányítja szemléletét. Őt tekinti a fejlődés hordozójának, a társadalom középpontjának, sőt sok tekintetben a természet átalakítójának is. Míg a polgári művészet már kialakult tradíciókkal rendelkezik, a szocialista művészet indulásában határozottan tradícióellenes. Míg a polgári művészet az egyén intim megrezdüléseinek kifejezésére, vagy a mesterség ép' aktuális problémáinak kivizsgálására törekszik, a szocialista művészet ezek mellett, ezek felhasználásával a tömeg kollektív akaratát óhajtja kifejezni. Elméleti vitáink középpontjában ez a kérdés állott, melyik az elsőbb: az új világkép kiépítése, vagy a szándék előbbrendítése? Mi a fontosabb a művészet szemszövegéből nézve: a világkép bomlott rendjének elméleti úraszervezése, az alakító eszközök új eredményeinek birtokbavevése, mondanivalónk, az osztály mondanivalója kifejezéséhez — ahogy azt néhányan kívántuk, vagy mindent félretéve, csupán a meglevő összefüggésekkel szemben való merev állásfoglalás, ahogy más társaink szerették volna. Akárhogy is forgatom: a polgári művészet egy már kialakult állapot kifejeződése, míg a miénk egy még csak csiréjében létező állapot utáni vágy. Művészi módszereink ép' ezért kialakulatlanok. Ha nem lenne kétes minden történelmi analógia, azt mondanám, művészetünk abban az állapotban él, mint filozófiánk Marx előtt. Formátlan indulatok, tisztázatlan szándékok és tulkompenzált elméleti konstrukciók bonyolódnak benne össze.

Eddigi próbálkozásaink tehát azon csusztak el, hogy művészetünket befejezett formák közt akartuk megcsinálni. Ma lesújt, de fel is emel a tudat, hogy festészetünket nem lehet megcsinálni előre elképzelt keretek és módok közt. Dolgozni kell, keresni, kutatni s közben valódi művészetünk valahogy megszületik. A mi munkánk tehát ennyi: tanulmányozni, felszívni a festészet eddigi eredményeit, kutatni a mesterség aktuális problémáit és átélni, átérezni a világnak, társadalomnak, természetnek, életnek azt a részét, mellyel egynek érezzük magunkat s amelyet kifejezni kívánunk. A többi laborálás közben magától kell, hogy létrejöjjön. Vagy, amennyiben nem jön létre, úgy nem is él élményszerűen bennünk s akkor hiába minden törekvés, szándék.

Dési Huber István

SZLOVENSZKÓI MAGYAR KÖNYVTETEMŐ. A könyvek, melyek itt a pozsonyi Cariton szálló téli kertjében ki vannak állítva asztalokon és polcokon, izzanak, mint kövek, valamely temetőben. Ki gondolna ilyesmire, hiszen ez egy szépen megrendezett, külsőségeiben előkelő könyvkiállítás. Csak az egészen beavatott tudja és meri is bevallani magának is, másoknak is, hogy ez temető.

Az a magyar életközösség, mely itt tölti a maga sorsát, képtelennek bizonyult annak a tanításnak a befogadására, hogy a feladata egy: nemzetdarabból nemzetté alkulni és ennek a központi gondolatnak alárendelni minden más törekvést. Mert erre képtelen, nem találkoznak, de szétesnek törekvései. Megnyilatkozási területei, ahol a szellem a tőkével és a technikával együtt tud csak nyilvános formát ölteni, mint amilyen a könyv is: torz torzók torzultságai. Mi ez? Eredendő gyarlósága a nemzetről levágott nemzetdarabnak? Különösen, hogyha lélekszáma kicsiny? És az uralkodó nemzeti politika? Politika, mely az életességet lopja ki buta konzervativizmusával, — melynek vastag reakció a neve! — a nemzetdarab szellemiségéből? Kell ehhez még valami más, hogy a természetes teremtés helyett, siket szétesés viczorogjon ki a nemzeti tragédiából?

Az egyik legrégebbi nemzeti könyvkiadóvállalat, mely nem időnkénti lökéseket, de szerves folyamatosságot tud fölmutatni és Kazinczy nevére nevezi magát, — nem is jött el a kiállításra könyveivel. A Tavaszai Parlament magyar közösségi tanácskozásairól éppen most rendelte vissza a jobboldali reakció a maga csapatait! Eljen a nemzeti konstruktivitás!

Az élet a földön is úgy keletkezett, hogy az egymáshoz tartozó anyagok egymáshoz kerültek. A reakciós politika meddősége bénítja bele ebbe a kicsiny nemzetdarab egészébe azt a strukturális nyomort, mely az egymáshoz tartozó erők, emberek, adottságok, alkotássá, szerves kulturfolyamatokká való életenedését lehetetlenné teszi. Ezzel szemben áll egy szét-darabolt, kohézióhoz még fel nem fejlődött vagy pedig penetránszagú féltékenységi dühökben vergődő baloldaliság. Gyermekkorát élő baloldaliság, mert híján van a történelmi iskolának. Pisci-pacsi intrikák és klikkizmusok, mikor nagyvonalúan világrelációkhoz kellene fölcsatlakozni! Virulenciája csak a neokatolicizmusnak van. A folyóiratok kiszögezett táblázatán csupa megszünt folyóirat van feltüntetve, csak a neokatholicizmus folyóiratai maradtak meg. Ezenkívül csak egy: a Magyar Írás, mint nemzeti fasiszta.

Ötszáz könyvet hordott össze ezen az első és mint ilyen a maga nemében páratlan könyvkiállításon a végtelen szorgalom. Tizenhét esztendő külön nemzeti szellemiséget fogja át ez az ötszáz könyv és vagy két tucatnyi folyóirat. E könyvek 80 százaléka és e folyóiratok 100 százaléka leheli és ontja magából egy erősen dilettáns, provinciális, külön szlovenszkói magyar kulturadottságok közül kivergődő keletkezés mi-